

УДК 340.13+351.74+316.422.44

Михайло Юрійович БУРДІН,

доктор юридичних наук, професор
проректор Харківського національного університету
внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6748-3321>

Ігор Львович НЕВЗОРОВ,

кандидат юридичних наук, професор кафедри
теорії та історії держави і права факультету № 1
Харківського національного університету
внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2021-7886>

ПОЗИТИВНЕ ПРАВО, ПРАВООХОРОННА ПРАКТИКА Й НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ ПРОГРЕС: НОВІ РЕАЛІЇ ТА ВИКЛИКИ XXI СТОРІЧЧЯ

Основним трендом XXI століття є та залишатиметься впровадження високих новітніх технологій у всі сфери суспільного життя. Те, що декілька десятиріч тому виявлялося науковою фантастикою, сьогодні вже стане реальністю суспільного життя.

Науково-технічний прогрес у космічній галузі надав людству можливість отримувати з космічної орбіти фотографії землі у високій або надвисокій чіткості. По таких знімках можна розпізнати будь-які об'єкти у місті, окремих людей, скласти детальні карти певних територій та місцевостей.

Прогресу в цій галузі в США, країнах Європейського Союзу та Росії сприяв той факт, що державні інституції вказаних країн дозволили вийти на ринок надання космічних послуг приватним компаніям, а військові та фахівці спецслужб за певних умов дозволили робити, оприлюднювати та продавати фотознімки високої чіткості всім бажаючим¹.

На сьогодні єдиних підходів або загальновизнаних міжнародних правил щодо розповсюдження та випуску у вільний обіг супутникових знімків високої чіткості у світі не має. Необхідно зазначити, що у кожній компанії, яка має свій космічний апарат на орбіті, або у

¹ У грудні 2014 року Урядом Російської Федерації прийнято рішення, що супутникові фотознімки землі, а також дані супутникового зондування більше не належать до відомостей, які становлять державну таємницю. В свою чергу, Міністерство оборони цієї країни зняло обмежувальні грифи з зображень високої чіткості (вище двох метрів на один піксель) території Росії, знятих до 01 серпня 2014 року.

державної установи, є свої специфічні правила. Так, деякі суб'єкти, що пропонують свої послуги з виконання фотографій землі високої чіткості, надають їх виключно юридичним особам або офіційним представникам держави. Інші, під час отримання заявки на виготовлення таких фотознімків, вимагають детальний опис об'єкту зйомки, а також ґрунтовне пояснення для чого вона робиться. В деяких країнах світу (наприклад, у США) вільне розповсюдження фотографій високої чіткості у режимі реального часу можливе з дозволу розвідувальних органів або по завершенню певного проміжку часу. Без обмеження та у режимі реального часу доступ до інформації з приватних або державних космічних об'єктів, які належать певній країні, мають її спеціальні служби або правоохоронні органи².

Ураховуючи можливості, які надає супутникова фотозйомка землі, її потенціал поступово став використовуватися правоохоронними органами зарубіжних країн не тільки у розвідувальних або інших цілях, але й для боротьби зі злочинністю. В ужиток зарубіжних правоохоронців вже увійшли електронні кримінологічні карти, створені на базі супутникових фотознімків землі високої чіткості³.

² Незважаючи на те, що з 15 листопада 1996 року в Україні діє Закон «Про космічну діяльність», питання щодо правового статусу супутникової фото та відеозйомки в ньому не врегульовано, вільного доступу до цих матеріалів у ньому не передбачено. До заборон та обмежень космічної діяльності в Україні (ст. 9) належать наступні:

- виведення на орбіту чи розміщення в космосі будь-яким чином ядерної зброї та всіх інших видів зброї масового знищення чи випробування такої зброї;
- використання космічної техніки як засобу впливу на довкілля для воєнних чи інших небезпечних для людства цілей;
- використання Місяця та інших небесних тіл для воєнних цілей;
- створення безпосередньої загрози життю та здоров'ю людей, заподіяння шкоди довкіллю;
- порушення міжнародних норм та стандартів щодо забруднення космічного простору;
- інші дії, пов'язані з космічною діяльністю, які не допускаються міжнародним правом.

³ Електронна карта – це картографічне зображення, сгенероване на основі даних супутникових цифрових фотознімків та візуалізоване на екрані. Кримінологічні карти дозволяють у наглядній формі відобразити результати кримінологічної статистики. Злочини певного виду відображаються одним кольором. Більш інтенсивна злочинність, як правило, відображається за допомогою більш насичених, темних кольорів. На електронних кримінологічних картах можна побачити структуру злочинності регіону, охарактеризувати її в єдності кількісних та якісних характеристик.

У кожному поліцейському автомобілі, який перебуває на службі з охорони правопорядку в штаті Флорида (США), у ноутбучі працівника поліції встановлено електронні кримінологічні карти, з місцевістю, яку цей працівник

Досвід США, Великобританії, Франції Бразилії засвідчив, що фотографії земної кулі у високій чіткості використовуються для запобігання та розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків, нелегальною вирубкою лісів, незаконним видобуванням корисних копалин, контрабандою, викраденнями автотранспортних засобів.

Подібна фотозйомка дозволяє оперативно виявити, а згодом — знищити посіви нарковмісних рослин.

Необхідно зазначити, що першу поліцейську операцію з ліквідації нелегальних посівів нарковмісних речовин було проведено поліцією Швейцарії у 2009 році. Використання програми Google Earth, призначеної для перегляду супутникових фотознімків поверхні землі, дозволило виявити велику плантацію марихуани. Конопляне поле площею 7500 м² було знайдено у південно-східній частини округу Тунграу. По закінченню розслідування офіцери швейцарської поліції заявили, що програма Google Earth стала відмінним інструментом для боротьби з наркомафією.

З 2009 року американські поліцейські також активно використовують можливості програми Google Earth для боротьби з нелегальним обігом наркотиків. У період з лютого по червень 2009 року за допомогою супутникових даних, отриманих у ході використання цієї програми, поліцейським вдалося конфіскувати марихуани на один мільярд доларів США, У ході операції «Save Our Sierra» (врятуємо наші гори) в каліфорнійському окрузі Фресно заарештовано 82 вихідців з Мексики, яких підозрювали у зв'язках з наркокартелями.

Крім того, американські правоохоронці встановили, що програма Google Earth часто використовується для віртуальних подорожей

патрулює. Інформація на цих картах оперативно змінюється. Якщо в офіс шерифа поступає телефонний дзвінок 911, та громадянин повідомляє про те, що йому погрожує озброєний злочинець, інформаційне забезпечення ноутбука кожного поліцейського, який патрулює у цей час свою ділянку, оперативно змінюється. У базі даних про події та пригоди з'являється червона стрічка з записом про погрозу життю громадянина та особу, яка про це повідомила. На електронній карті, інформаційно пов'язаній з базою даних, за декілька секунд візуально локалізується джерело сигналу. Після цього всі патрульні автомобілі, які знаходяться поблизу від точки надходження сигналу, негайно направляються до міста пригоди.

Крім того, кримінологічні карти у США використовують як інструмент аналітичної діяльності керівного апарату підрозділів поліції. Вони дозволяють виявити взаємозв'язок між різними кримінологічними факторами (кримінальними, демографічними, територіальними та ін.), відстежити серійні злочини, зрозуміти, як довго існувала на карті ті чи інша кримінальні точки, скільки часу зберігалася дана статистика злочинів. Електронні кримінологічні карти допомагають підтвердити ту чи іншу гіпотезу (наприклад, те, що злочинець використовує схожий маршрут).

планетою, а такі можливості дозволяють зловмисникам розробляти та прокладати чіткі й детальні маршрути для планування терористичних актів і переміщення терористів.

У період з 2010 по 2012 рік не менш резонансною стала проведена бразильською поліцією операція «Журупарі», де також було застосовано можливості супутникової фотозйомки високої чіткості. Протягом цього часу поліція вела масштабне спостереження за нелегальною вирубною тропічних лісів басейну Амазонки бразильського штату Мату-Гросу. Спостереження та фіксація нелегальної діяльності за допомогою можливостей супутникової зйомки дозволили відкрити кримінальне провадження за 133 кримінальними справами, встановити, що навколишньому природному середовищу спричинено збитків на суму майже 500 мільйонів доларів США, а площа нелегальної вирубки становила 496 км². Об'сяг нелегальної лісозаготівлі становив півтора мільйони кубічних метрів цінних порід деревини. Можливості, які були надані поліцейським супутниковою фотозйомкою, також сприяли доведенню поліцією спроби легалізації незаконних вирубок лісів і, крім нелегальних лісорубів, притягнути до відповідальності за зловживання владою посадовців, які фальсифікували плани лісочористування, приховували інформацію про кількість лісу на ділянці.

Слід зазначити, що перспективи та можливості, які відкриваються перед правоохоронцями у галузі боротьби зі злочинністю з використанням супутникових фотографій високої чіткості, кореспондуються з відносно легким доступом до супутникових знімків представників криміналітету. Інтерес останніх обумовлюється наступними міркуваннями:

– для організації злочинної діяльності та отримання надприбутків у сфері нелегального обігу наркотиків, незаконного використання корисних копалин, контрабанди в особливо великих розмірах, рейдерства, маніпуляцій з земельними ресурсами, піратства на морі, нелегальної торгівлі зброєю, тобто у сферах, які представляють найбільший інтерес для організованої злочинності, необхідна певна підготовка.

В цих умовах для злочинців важливе значення має прокладення маршрутів переміщення нелегальних товарів, наркотичних речовин, зброї, технології маскування автотранспорту, планування шляхів відходу з місця вчинення злочину, отримання інформації про маршрути патрулювання правоохоронних, природоохоронних, митних органів, не вдаючись до вербування правоохоронців.

Інформація, яку надає супутникова фотозйомка землі у високій чіткості, дозволяє з високим ступенем вірогідності (достовірності) вирішувати всі ці завдання та протидіяти правоохоронним органам.

– урахування відносно високої вартості послуг фотографування землі з земної орбіти, можливості, які відкриває перед злочинцем супутникова фотографія високої чіткості, цікаві тільки фінансово надпотужним і транснаціональним або терористичними злочинним угрупованням. На сьогодні день для дрібних організованих злочинних груп супутникові технології щодо фотографування земної кулі не виявляються цікавими внаслідок високої вартості таких послуг;

– супутникова фотозйомка землі високої чіткості може стати інструментом для вчинення терористичної діяльності. Наявність у терористів таких фотографій надає можливості найбільш оптимально спланувати терористичний акт, визначити найбільш вірогідні місця масового скупчення людей для організації великої кількості жертв, установити маршрут руху поліцейських підрозділів, проаналізувати та визначити особливості дії спеціальних підрозділів, що займаються ліквідацією терористів, для організації успішної протидії ним;

– використовуючи потенціал супутникової фотозйомки організовані злочинні угруповання можуть визначити шляхи найбільш оптимального та прихованого нелегального перетину Державного кордону України.

Висновки

1. Аналіз зарубіжної правоохоронної практики свідчить, що супутникова фотозйомка землі може стати інструментом для боротьби зі злочинністю та слугувати доказом для викриття злочинної діяльності. Отже, Україна має враховувати зарубіжний досвід використання супутникових фотознімків землі високої чіткості у сфері боротьби з правопорушеннями.

2. Законодавство України про інформацію, космічну діяльність, а також кримінальне процесуальне законодавство в частині збору та фіксації має бути оновлено. По-перше, в ньому необхідно визначити правовий статус супутникової фотозйомки, правила її обігу та розповсюдження в Україні. По-друге, в Кримінальному процесуальному кодексі України мають бути визначені підстави та умови правомірного отримання супутникових фотознімків землі з зарубіжних супутників, як доказів по кримінальних справах.

3. У правоохоронну практику Національної поліції України, СБ України мають бути запроваджені кримінологічні супутникові карти місцевості, які допоможуть боротися з різними видами злочинів, так й з іншими правопорушеннями.